

De Kalishoek te Ginneken

door

F. A. BREKELMANS

Tussen Ginnekenweg en Rozenlaan te Ginneken ligt vanouds het straatje genaamd Kalishoek. Hier staan slechts enkele bescheiden woningen, waarvan de oudste zullen dateren van rond 1905.

De naam Kalishoek komt (met varianten) veel voor. Men kent hem in Nederland te Zevenbergen, Oudenbosch en Nootdorp bij Delft;¹ in Vlaanderen te Beerst en Keyem, Lapscheure, Syssele² tegen de grens met Maldegem, Oostcamp en Vladsloo. De Meestraat te Brugge heette vroeger Calisstraete. Een hofstede te Oostburg droeg weleer de naam Calis.³

Wat betekent Kalishoek? Franck leidt kalis af uit het Zigeunerwoord „kalo”, dat zwart, zigeuner betekent. Bij afleiding zou het de betekenis vagebond, arme man gekregen hebben.⁴ Elders vindt men het omschreven als arme bloed, stumperd.⁵ Oorspronkelijk is een Kalishoek dus een oord, waar lieden van laag allooi, vagebonden, zich hebben gevestigd. Weynen citeert een oud spreekwoord: „Wanneer de kaelis werdt een Heer Sijn grootheid kent geen kleynen meer”.⁶ Hallema vermeldt nog de betekenis kalis = kalis, een soort zoethout, waarvan ook drop werd bereid. Hij acht deze verklaring hier echter niet toepasselijk.⁷

Tenslotte laten we het Woordenboek der Nederlandsche taal aan het woord, dat de volgende betekenissen van kalis geeft: 1. iemand, die een zwerfend leven lijdt, een vagebond; 2. iemand van een ongeregeld leven, een pierewaaier; 3. berooid, geldeloos, arm. Kalishoek, als spelenderwijs genoemde plaatsnaam zou betekenen: het denkbeeldig oord, waar personen, die geen middelen hebben, thuishoren of vandaan komen.⁸

Het ontstaan van de Ginnekense Kalishoek is niet zo gemakkelijk te achterhalen. In elk geval bestond hij reeds in 1755. Adriaen van Ham verkocht daar toen de zuidelijke helft van een huis, gelegen aan de noordzijde van het straatje op de hoek van de Ginnekense steenweg. De noordelijke helft behoorde aan Dielis van Baal. Het huis was belast met een rente groot 9 stuivers aan het armbestuur van Ginneken. Koper werd

Daniël Calvis, die gehuwd was met Josina Noeyens.⁹ Het pand droeg de opmerkelijke naam van Cretenburg.

In 1751 wordt reeds gesproken van een perceel zaailand gelegen onder Ginneken te Overakker *achter Calishoek*.¹⁰ Wegens het voorkomen van de naam Kalishoek in 1751 is het duidelijk, dat deze niet ontleend kan zijn aan de Ulvenhoutse hoofdonderwijzer F. W. Kales, die leefde rond 1900, de vraagbaak van veel Ulvenhouters.⁷

Wie was Daniël Calvis? Had zijn naam iets te maken met de Kalishoek? Vanwaar de naam Kretenburg? Vragen die slechts ten dele te beantwoorden zijn. Daniël Calvis bezat zes kinderen; hij was in 1775 reeds overleden.¹¹ Dat zijn naam iets met de Kalishoek te maken zou hebben is hoogst onwaarschijnlijk, omdat de straatnaam al voorkomt, vóórdat Kretenburg in zijn bezit kwam.

De naam Kretenburg doet 18e eeuws aan. Hij lijkt van elders - uit het noorden? - geïmporteerd. Namen met het suffix -burg komen vóór de 17e eeuw in het land van Breda bij mijn weten zelden voor. Op de Heuvel te Prinsenhage bestond een Scharenburg. In 1558 fungeert te Breda een schepen Cornelis van Scharenburch.¹² Verder komen voor Spelreborch (Steenbergen, 1272); Oudenborch (Wouw, 1480); Spreeuwenborch (Moerstraten, 1558). Namen als Rustenburg, Luchtenburg en Vredenburg lijken overigens 18e eeuws of later.¹³ Onder Ginneken (en deels onder Gilze) kent men nog de hoeven Valkenburg en Luchtenburg. In 1670 echter is sprake van de hoeve van Valkenbergh.¹⁴ Verwarring tussen berg en burg komt veel voor. Te Roosendaal kent men voorts een *Crijtenburch* (1687), *Papenburg* (XVII), *Rapenburg* (1718) en *Zwanenburg* (1700).¹⁵ Ook bij Kalmthoutsehoek komt een *Krijtenburg* voor.¹⁶ Is dit dezelfde naam als Kreetenburg? Weynen vroeg zich indertijd af of hierin het element cryt - rechtsgebied - besloten is.

Van Daniël Cal(i)vis moet het huis aan diens zoon Bart¹⁷ zijn gekomen; in 1804 werd het eigendom van Francus Calvis.¹⁸ Toen deze op 26 maart 1825 te Ginneken de geest had gegeven kwam het perceel aan Guilielmus van Puyfelick - een schilder - gehuwd met Catharina Calvis.¹⁹ In 1862 was de Kreetenburg tot Keetenburg verbasterd.²⁰

Bij raadsbesluit van 12 maart 1958 zijn voor de Kalishoek bijzondere voorgevelrooilijnen vastgesteld.²¹ Dit betekent, dat aan beide zijden

De Kalishoek gezien vanaf de Ginnekenweg. aug. 1956.
Gemeente-archief Breda 1956-88.

Foto Schreurs.

van dit straatje de huizen moeten worden gesloopt. Ook door het terrein van het vroegere Kreetenburg is een streep getrokken. Het straatje zelf zal echter blijven bestaan en daarmee ook deze straatnaam.

AANTEKENINGEN

- ¹ K. ter Laan, Aardrijkskundig Woordenboek van Nederland, 2e druk ('s-Gravenhage 1948), 188 en 189.
- ² Alb. Carnoy, Origines des noms des communes de Belgique II (Leuven 1948), 360.
- ³ Karel de Flou, Woordenboek der toponymie van Westelijk Vlaanderen VI (Brugge 1926), 1139-1140. Deze hofstede is vermoedelijk naar Calais genoemd. Woordenboek der Nederlandsche taal VII, (1926), 968; 970.
- ⁴ Franck's Etymologisch woordenboek der Nederlandsche taal, 2e druk door Dr. N. van Wijk ('s-Gravenhage 1912/1949), 287.
- ⁵ A. C. Oudemans, Bijdrage tot een middel- en oudnederlandsch woordenboek III, Arnhem 1892, p. 302. Calo kan ook knecht of kaal betekenen. Zie Meded. Vereen. voor Naamkunde XXXIV (1958), 153.
- ⁶ Dr. A. Weynen, Brabantse Plaatsnamen, Kalisboek, In Dagblad De Stem, 30 okt. 1952.
- ⁷ Uit de Historie. Calisboek in Ginneken. De Bredasche Courant 28 jan. 1958, pag. 4.
- ⁸ a.p. deel VII (1926), 965-966 en 969.
- ⁹ Rijksarchief 's-Hertogenbosch, R. Ginneken 94, vestbrief van 5 aug. 1755, alwaar wordt genoemd een thans verloren transportacte dd. 13 juni 1754. De quitantie wegens het recht van de 40e penning bevindt zich in R. Ginneken 216. Het huis behoorde in 1718 vermoedelijk aan Jacobus Goos; deze betaalde toen de rente van 9 stuivers aan het armbestuur. In 1750 is sprake van de *weduwe* Jac. Goos. Gemeente-archief Nieuw-Ginneken. Archief van Ginneken en Bavel, Gedeponeerde Archieven no. 27, Manual uit 1717.
- ¹⁰ RAH, R. Ginneken 130, publieke verkoping van 20 maart-3 april 1751.
- ¹¹ Gemeente-archief Nieuw-Ginneken, Archief van Ginneken en Bavel no. 1001. Extracten uit een doopboek. De namen der kinderen waren: Daniël ged. 25 okt. 1751; Christina Maria ged. 11 febr. 1754; Petrus ged. 22 aug. 1756; Bartholomeus ged. 21 nov. 1762; Gerardus ged. 22 febr. 1764; Franciscus ged. 28 juli 1765.
- ¹² Graswinkel en van den Bosch, Inventaris van het archief van het arme weeshuys der kercken ende der stadt van Breda, Inv. 748 en 885; reg. 61 en 63.
- ¹³ Jaarboek Ghulden Roos X (1950), 115-121.
- ¹⁴ Merkelbach en Hallema, Historie van Ginneken en Bavel, (Utrecht 1941), 297. Zij was rond 1630 eigendom van Heer Frederik van Renesse, Rijksarchief 's-Hertogenbosch, Archief rentmeester domeinen Breda, Cijnsboek Ginneken 1634, fol. 168.
- ¹⁵ Jaarboek Ghulden Roos VIII (1948), 55, 163, 169 en 206.
- ¹⁶ Calmpthoutania VII (1954-1955) - X (1957-1958). Een Krijtenburg kent men ook nog bij Poortvliet en bij Veghel. Te Etten bestaat de polder Krijtenburg, bedijkt in 1555 - A. de Geus, Statistisch Tableau der polders in Noord-Brabant (1843), 42.
- ¹⁷ Gemeente-archief Breda, Archief van Ginneken en Bavel, 177 (lijst der verponding c. 1809 no. 26).
- ¹⁸ Rijksarchief 's-Hertogenbosch, R. Ginneken 228, acte van 28 juli 1804. Het transport geschiedde door Pieter van den Broek en C. C. Tonnon q.q.
- ¹⁹ Hypotheekkantoor Breda, deel 29/22, acte dd. 7 juni 1825. Het perceel was toen ongeveer vier roeden groot en werd belend door: O. Hendrik van Beek, Z. het geboorstraatje, W. de Steenweg en N. Pieter van Steenhoven.
- ²⁰ Hypotheekkantoor Breda, deel 354/18, acte voor notaris Jonckheer dd. 27 okt. 1862 (kadastrale nummers I 191, 773 en 774).
- ²¹ Gedrukte raadsnotulen 1958, blz. 223.